ANI MEKÂNI ÜZERİNE ETKİLEŞİMLİ TASARIM YAKLAŞIMLARI VE PROF. DR. İHSAN DOĞRAMACI ANI MEKÂNI ÖRNEĞİ

INTERACTIVE DESIGN APPROACHES ON MEMORIAL PLACES: THE CASE OF PROF. DR. İHSAN DOĞRAMACI MEMORIAL PLACE

DR. ÖĞR. ÜYESİ **DENİZ YEŞİM TALUĞ**
Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Bölümü
deniz.talug@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1897-3583

Öz: *Toplumlar, kültürel değerlerini ve anılarını temsil etme eğilimindedir. Bu temsilin en sık rastlanan örneklerinden birisi anıt yaratımıdır. Bu yolla geçmişin, geleceğe aktarılması ve hatırlanması sağlanır. İçinde bulunduğumuz çağda, yenilikçi formların ve mekânsal kurguların kullanıldığı, anıt ve anma mekanlarının sayısı artmaktadır. Kamusal alanları ve/veya alternatif mekanları, üretimlerinin merkezine yerleştiren çalışmalar görülmektedir. İzleyici/kullanıcı ile tasarlanan mekânın etkileşimi ve birlikteliği gündelik ve olağan çevreye taşınarak alışveriş merkezleri, kütüphaneler, hava alanları, tiyatrolar, vb. mekânlar tasarımcıların çalışma sahası haline gelmiştir. Tüm bu yapıtlar farklı alanlardan uzmanların çalışmalarının sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.*

Bu makale, anıt ve anma mekânı tasarım ve kullanımdaki değişimleri, bu değişimlerin mekân ve ziyaretçileri arasında daha yakın ve zengin ilişkiler kurmaya nasıl yardımcı olduğunu araştırmaktadır. Başlıca örneklerin yerinde incelenmesi ve analizini ile mevcut literatürden elde edilen bulgular karşılaştırılarak güncel çıkarımlara ulaşmaktadır. Araştırma ve değerlendirme verilerinin ışığında, yazarında yer aldığı karma disiplinlerde uzman bir ekip tarafından tasarlanmış Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânı sunularak makale tamamlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Anı mekânı tasarımı, etkileşim, bellek, mekân ve çevre, karma disiplinli yaklaşımlar, Prof. Dr. İhsan Doğramacı.*

GELİŞ TARİHİ: 18.09.2020 | **KABUL TARİHİ:** 11.04.2021

Abstract: *Societies tend to represent their cultural values and memories. This representation often comes to life by creation of a monument. By this way, the past is transferred to the future and remembered. Nowadays, the number of memorials and memorial places where innovative forms and spatial fictions are used is increasing. There are studies that place public spaces and / or alternative spaces at the center of their production. The interaction and coexistence of the space designed with the audience / user is carried to the daily and mundane environment, and places like the shopping centers, libraries, airports, theaters, etc. have become a working area for designers. All these design works are the result of the effort of experts from different fields.*

This article tends to analyse, the changes in monument and memorial site design and use, and how these changes help establish closer and richer relationships between the place and its visitors. It reaches up-to-date conclusions by analyzing the materials obtained from the existing literature with on-site first-hand analysis of the major samples. In the light of the research and evaluation data, the article is finalized by introducing Prof. Dr. İhsan Doğramacı Memorial Place, designed by a team of experts in Multi disciplines, of which the author is involved.

Keywords: *Memorial place design, interaction, memory, space and environment, multidisciplinary approaches, Prof. Dr. İhsan Doğramacı.*

Giriş

Tarih boyunca yapı inşası ve buna dayalı mimarlık barınma ihtiyacının ötesine geçerek, iktidar gücün simgesi, inanış biçiminin temsili, tarihi bir olayın anıldığı yer vb. anlamlar yüklenmiştir. Bu nedenle, tarihsel bir olayı veya kişiyi hatırlatma ve anımsatma ihtimalleri üzerinden sıklıkla durulmuş ve tartışılmıştır. Alan dizinde kamusal yapıların ve/veya anıtların toplum, kimlik ve hafıza kavramları ile bağdaştırıldığı çalışmalar yer almaktadır (Boyer, 1994, s. 2-32; Nora, 1996, s. 16-24; Rigel, 1982, s. 24-50).

Geleneksel anıt tanımı, Riegl'in "insan eylemlerini, işlerini veya olayları gelecek nesillerin hafızalarında canlı tutmak için dikilmiş insan yaratımıdır" tanımıdır (1982, s. 35). Anma mekânı tanımına ulaşmak ise biraz daha zordur, ancak anma mekânı, bellek ve hatırlama kavramlarını barındıran bir mekân tanımlamaktadır. Kısaca, anı mekanları anma eylemine özel olarak tasarlanmış mekanlar olarak tanımlanabilir. Şüphesiz anma eyleminin gerçekleştiği mekanlar olarak en yaygın yapılar anıtlardır. Fakat literatürde anıt kavramına eleştirel yaklaşan araştırmacıların sayısı az değildir. Örneğin, Robert Musil "Dünyada anıtlar kadar görünmez yapılar yoktur" demektedir (1998, s. 320). Bunun nedeni ise, anıtların deneyimlere kapalı olması, özgür düşünceye olanak sağlayamaması ve çeşitli temsiller üzerinden yansıtılan "kurgusal bir gerçeklik" olarak belirtir. Benzer şekilde Güler ve Özer, anıtların temel işlevi olan geçmiş, bugün ve gelecek arasında ilişki kurarak hatırlatma görevini bir süre sonra sürdüremez duruma geldiklerini belirtirler (2013, s. 861). Bu durumun en önemli nedenlerinden birisinin tasarımcı tarafından sunulan anıların izleyicilerin hafızasında yer edinememesi olduğu düşünülmektedir.

Sözü edilen çeşitli eleştirisel bakış açıları, geleneksel ve kurgusal anıt ve anma mekanları yerine deneyimsel etkileşimlere olanak tanıyan, ulaşılabilir ve daha fazla ziyaretçiye hitap eden, anıtlar ve anma mekanlarının oluşumuna sebep olmuştur. Böylelikle kentlinin her gün temas halinde olduğu kentsel peyzaj içerisinde ve/veya kamusal alanlarda konumlanmış anma mekanları ve anıtların sayısı artmıştır. Günümüzde klasik formların ve anlayışın yerine yeni formların ve mekânsal yerleştirmelerin kullanıldığı örnekler çoğalmıştır. Bu bağlamda, geçmişe ait anıtsal boyutun ve dokunulmaz, erişilmez anlayışın yerine insan ölçeğinde erişilebilir, dokunulabilir anlayışa dayalı anıt ve anma mekanları tasarlanarak izleyicileri ile buluşmaktadır. Bu makale alanında öncü ve yenilikçi anma mekânlarını ve deneyimsel etkileşimleri nasıl sunduklarını incelemekte, İhsan Doğramacı Çocuk Hastanesinin belleğinin ve Kurucusu Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın, grafik tasarım başta olmak üzere farklı tasarım disiplinlerinin birlikte çalışmasıyla, bir anı mekânında ziyaretçisine nasıl sunulabileceğini göstermektedir.

Disiplinler Arası Yaklaşımlar

Bellek, Anma ve Mimarlık

Genel olarak geçmiş deneyimlerin hatırlanma hâli olan hafıza kavramı farklı yönleri ile pek çok disiplinin çalışma faaliyetleri kapsamına girmektedir. Bellek çalışmaları psikoloji, felsefe, sosyoloji, sanat, tarih, edebiyat, sosyal ve doğal bilimler, vb. farklı alanlara ait disiplinlerin ortak konusu içerisinde yer almaktadır. Örneklemek gerekirse; Psikanalizin kurucusu Avusturyalı Sigmund Freud, Fransız Filozof Henri Bergson, Fransız sosyologlar Emile Durkheim ve Maurice Halbwachs, Alman sanat tarihçisi ve kültür kuramcısı Aby Warburgg, Fransız tarihçi Pierre Nora, Alman Kültür kuramcıları Jan and Almeida Assmann 1900'lerden bugüne değin kültür ve hafıza konularında çalışan teorisyenlerdir.

Huyssen'e göre bellek, algı, deneyim ve hayal edilenlerin birleşimidir (1995, s. 35). Uzak dönemlere dair imgeler, kişinin gözlemlemesi sonucu olarak belleğinde canlanır. Kişinin hayatta olduğu zamandan geçmişi ve geleceği gözlemleyebilmesi, eski dönemlerin imgeleriyle bugün bu imgelere kişinin yorumlarını ekleyerek buluşturan belleğin canlanışıdır. Huyssen bu yorumuna göre, imgenin bellek oluşumunda önemli bir parametre olduğu söylenebilir. Bergson da hafızayı (belleği), algılama ardından zihinde beliren imgeler üzerinden yorumlar (2007, s. 14-27). Beliren bu imgelemler gerçeğin hafızadaki temsilleridir ve bu temsiller kültürel ve psikolojik etkilerle belirlenmektedir. Huyssen ve Bergson'un hafızayı daha bireysel yorumlayan bu tutumlarından farklı olarak, Schudson belleğin toplumsal ve sosyal olduğunu, bu nedenle bireysel hafızanın oluşumunda topluma ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır (2007, s. 179-182). Halbwachs da Huyssen ve Bergson'un hafızayı bireysel olarak yorumlayan tavrına karşın Schudson yaklaşımına benzer şekilde, toplumsallığın mekânın algılanması bağlamında önemini belirtir (1992, s. 43-45). Bir başka ifade biçimiyle, mekânın toplumsal bağlardan ve ilişkilerden etkilendiğini, toplumsal hafıza ile biçimlendiğini, savunmaktadır. Öyle ki, Halbwachs, belleğin sosyal göstergelere göre biçimlenen kolektif bir süreç olduğunu belirtmektedir (2017, s. 19). Toplum ve mekân birbirlerinden bağımsız olarak düşünülmemelidir. Çünkü toplumsal belleğin oluşma sürecinde mekâna gereksinimi vardır. Mekân toplumsal belleğin oluşum süreçlerinde ev sahipliği yapar, toplum da mekânı biçimlendirir. Başka bir anlatımla, bireyin içerisinde yaşadığı çevre ona sürekli olarak tarihsel gelişiminin izlerini ve işaretlerini aktarmaktadır. Kamusal alanlar bireyin, geçmişi ile ilgili bilgi edinmesine ve bugün ile geçmiş arasında bağ kurmasına yardımcı olmaktadır. Öyle ki, kamusal alanlar ve tasarlanmış mekanlar toplumsal belleği şekillendiren ve yansıtan alanlar olarak nitelendirilebilir. Bu nedenle, mimarlık ve tasarımın toplumsal ihtiyaçları karşılamanın yanında çoğunlukla bir toplumsal bellek bilinci de oluşturduğu söylenebilir. Kenti oluşturan mekanları ve içerisinde yer alan nesneleri Rossi de benzer bir yaklaşımla ele almaktadır; bu nesneler, tasarlanan formlar olmakla beraber, bir ilişkiler bütününün ve iletinin de temsilidir (2006, s. 2). Bu nedenle, mimarlık, mekânlar sayesinde kurulan sosyal ilişkiler yardımı ile kent belleğinin bir parçası olur ve söz konusu ilişkiler ağı da kenti biçimlendirir (Rossi, 2006, s. 2-3). Farklı bir değişle, kenti oluşturan

yapılara anlam yükleyen, yapıların somut varlıklarından çok, ilişkiler ve etkileşimler bütünüdür. Till ise kolektif hafızayı dinamik bir süreç olarak görür; bu süreçte insanlar kendileri ve dünyaları hakkındaki mitleri (antropolojik anlamda) belirli bir zamana ve mekâna göre eşleştirmektedirler (1999, s. 254). Benzer bir yorumlama ile Güler ve Özer ise kamusal alanları ve kentsel mekânları daha önce yaşanmış olayların fiziksel temsiliyle ile kolektif bellekte canlı tutulmasını sağlayan peyzajlar olarak yorumlamaktadır (2013, s. 859-861).

Şüphesiz bellek ve mekân ilişkisi literatürde sıkça ele alınmış, bellek her ne kadar soyut bir kavram olarak düşünülse de mekânda somut karşılıklar da bulduğu tartışılmış, mimari, sanat ve tasarımın ise mekânsal düzenleme aracılığıyla kamusal hatırlama veya bilgilendirmeyi kuvvetlendirebileceği üzerinde durulmuştur. Görülmektedir ki kolektif hafıza yaratmak amaçlı tasarlanan mekanlar, geçmişin hatırasının taş veya metal olarak kaydedilmesinden daha fazlasını içermektedir. Devam eden bir süreç olarak gördüğümüzde, tasarlanmış mekân yaşar ve kendi hikayelerini oluşturur. Çoğu durumda, bir anıtın ve anma mekânın kimliği, anlamı, amacı ve kullanımı tasarım sürecinde ön görülenlerin ötesinde zamanla ortaya çıkmaktadır. Ziyaretçiler kendilerine özgü farklı etkileşim biçimlerini ile biricik (bireysel) belleklerini oluşturmakta mimarlık ise bu sürece ev sahipliği yapmaktadır.

Grafik Tasarım, Mimarlık ve Çevresel Grafik Tasarımı

Grafik tasarım ve mimari ayrı ve özgün disiplinler olarak tanımlanırken tasarlanmış çevrede birbirleriyle diyalog kurarak, birlikte hareket ettikleri görülmektedir. Mimarlık, işlevsel ve farklı deneyimler yaşatmak için form, mekân ve amaçtan bahsederken, grafik tasarım tipografi, resim ve semboller aracılığıyla kültürel ve görsel iletişim kurmaktadır. İlk yıllarında, mimaride grafik tasarım, inşa faaliyetinin ardından bir binaya işaretler (semboller) koymak olarak görülmüştür. Fakat, Masimo Vignelli, Chermayeff ve Geismar, John Follis ve GNU Group gibi çığır açan tasarımcılar ve firmaların üretimleri ve çalışmaları ile grafik tasarımın mimarinin önemli bir parçası olabileceği, ticari ve kültürel mesajı netleştirip amacı yansıtabileceği görülmeye başlanmıştır (Poulin, 2012, s. 10-11). Böylece grafik tasarım, ticari ve/veya mimari tasarımındaki genel başarıda kilit bir unsur olarak kabul edilmiştir. Bunun başlıca nedeni olarak grafik tasarımın; hızlı bilgi aktarımının sağlanması ve mekâna kimlik kazandırılması üzerindeki işlevleri kabul edilebilir. Öyle ki, kentsel alanlar daha kalabalık hale geldikçe, grafik tasarım, bir binayı diğerinden ayırmada, müşterilere kimlik veya kalite hissi vermede, duygulara hitap etmede, yeni bir marka yönünü güçlendirmede ve hızlı bilgi aktarımında kullanılmıştır. Bugün ise grafik tasarım, geleneksel işlevlerinin beraberinde, çevresel ve mekânsal tasarımda iletişim ve bilgi paylaşımı ile mimariye kimlik kazandırmada etkin bir disiplindir (Kutlu, 2015, s. 40). Öyle ki, sanat, tasarım ve mimarlığın kesişme noktasında, mekânsal ve mimari grafik çalışmalarının bugünkü adı, çevresel grafik tasarımı adı almış ve yirminci yüzyıl grafik tasarımının kültürel, sosyal ve ekonomik taleplerinden ortaya çıkmıştır. Görsel iletişim, mimari, iç mimari, vb. gibi disiplinlerin çalışma alanına giren çevresel grafik tasarım, mekânda bilgilendirme, yönlendirme ve iletişim kurma üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Karamustafa, çevresel grafik tasarımı; "doğal ve/veya tasarlanmış çevrede bilgi verme, yönlendirme, tanımlama ve mekân duygusunu arttırma gibi işlevleri olan iletişim ifadelerinin içerdiği grafik ögelerin tasarlanması, planlanması ve sunumu" olarak tanımlamaktadır (2003, s. 30). Yukarıda da belirtildiği üzere, bugünün çağdaş sanat ve tasarım yaklaşımlarında sanat disiplinlerinin birbirlerinin içine geçerek ortak ve çok disiplinli üretimler doğurduğuna tanıklık etmekteyiz. Bu nedenle, çalışmalar farklı malzemeler kullanılarak üretilmekte, grafik tasarım disiplini ise kâğıt alanın sınırlarını aşarak uygulama yapılabilecek her türlü yüzeyde, hatta sanal ortamda varlığına karma üretimler ile sürdürmektedir. Bu bağlamda, mekân tasarımcı için bir üretim sahası olmakta, grafik tasarım ise, mekânın kimliğinin ve ögelerinin tanımlanması ve işlev kazanmasında etkin bir rol üstlenmektedir. Kentsel mekanların, ofis binalarının, müzelerin, kongre merkezlerinin, hava limanlarının, halka açık parkların, alışveriş merkezlerinin ve eğlence merkezlerinin tümünün çevresel grafik tasarım uygulamaları ile geliştirildiği söylenebilir. Bu tasarım disiplini, teknik oluşumların yanısıra, sanat, mimarlık ve kültürel hareketlerle bütünleşik ilişkide gelişmeye devam etmektedir.

Alanında Öncü Eserler

Uzun yıllardan bu yana, toplumların hatıralarına saygı gösterdikleri ve onları canlı tutmaya çalıştıkları görülmektedir. Pek çok biçimde, hafıza, kültürün bir göstergesi haline gelmiş, tarih biliminde, görsel ve sahne sanatlarında, medyada, kentsel araştırmalarda, kamu sanatında, peyzaj tasarımında ve mimaride kendini göstermiştir. Bonder'in de söz ettiği gibi bellek, çağdaş politikaları ve küresel kültürü işaretleyen gerçek ve efsanevi geçmişlerin tekrar tekrar sunulması, hatırlanması veya unutulması şeklinde güncel tutulmuştur (2009, s. 62).

Tasarım ve mimari özelinde incelendiğinde ise, hatıralara saygı gösterme, anma ve belleğin canlı tutulma eylemi genellikle anıt ve anma mekanları inşası ile gerçekleşmiştir. Bu mekanlar önceleri, 1881'de Augustus Saint-Gaudens tarafından tasarlanan New York'taki Hahnemann Anıtı'ndaki (Admiral Farragut Anıtı olarak da bilinen) gibi nispeten küçük, daha sonraları ise geniş ve daha anıtsal hale gelerek, 1922'de Henry Bacon tarafından tasarlanan Washington'daki Lincoln Anıtı ve 1934'de Philip Hudson ve James Wardrop tarafından tasarlanan Melbourne'deki The Shrine Anma Tapınağı'nda belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır. Bugün ise anıtsallık çok daha az önem kazanırken, anıtların ve anma mekanlarının insanlar ile etkileşimine ve somutlaşmış deneyimlerine odaklanılması, günümüzde devam eden artan çeşitlilikte anıt tasarımlarının gelişmesine yardımcı olmuştur (Stevens ve Franck, 2015, s. 1-7). İçinde bulunduğumuz çağda (bugün), hafızaya katkıda bulunan, bir tür sosyal devamlılık sağlayan, mekânsal ve zamansal referans noktaları oluşturan, anıtlar, anma mekanları, sembolik siteler, ile çevriliyiz. Hatıraları yaşatmak için anıtlar ve anma mekanları inşa edilmeye devam etmekte ve izleyicileri ile buluşmaktadır.

Makalenin bu bölümde tasarımları çok tartışılmış, kendilerinden sonra gelenlere örnek olmuş, alanında öncü üç önemli anı mekânı örneği tanıtılarak incelenmektedir. Konu

iki temel perspektiften ele alınmaktadır; birincisi, anı mekanların fiziksel tasarımının nasıl geliştiğini; ikincisi, ziyaretçilerin mekân ile etkileşimi ve bu etkileşim ile anıtları nasıl tecrübe ettikleri ve anladıkları. Ele alınan mekanlar tarihsel sıralama ile; Washington'da özgün ve farklı bir mimari dile sahip **Vietnam Gazileri Anıtı** (Vietnam Veterans Memorial) (**1981**), topoğrafyayı yaratıcı bir düzlem olarak değerlendiren, Berlin'deki **Holocaust Anıtı** (Holocaust-Mahnmal) (**2005**) ve 11 Eylül'de terör saldırısı sonucunda yıkılan Dünya Ticaret Merkezi'nin (ikiz kulelerinin) kalıntılarını üzerinde konumlanan **11 Eylül Anıtı** (9/11 Memorial) (**2011**). Washington'da yer yüzünde bir yarık açarak kendini ifade eden Vietnam Gazileri Anıtı, Berlin'de dikitlerin, sütunların yerine, çoğaltılmış, tekrar eden, dokunulabilir blokları ile Hitler iktidarında yok edilen insanları ifade eden Holocaust Anıtı, New York'ta yıkılan binaların izlerini koruyan, gökyüzüne doğru yükselen bir dikit yerine yeraltına ulaşarak yaşanan acıyı derinleştiren 11 Eylül Anıtı, onları yaratan uzman ekiplerin ve kayıp yakınlarının değerli katkıları ile projelendirilerek, anıt ve anı mekanları alanında çığır açmıştır.

Vietnam Gazileri Anıtı

1980'lerde, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki anıt ve anıt mimarlığı kavramı, mimar Maya Lin'in tartışmalı katkıları nedeniyle çarpıcı bir şekilde değişmiştir. Anıtlara hâkim olan geleneksel ve olağan figüratif yaratıcılık, soyutlama ve etkileşim ile yeniden yorumlanmıştır. Vietnam Gazileri Anıtı yakın geçmişin en tartışmalı mimari tasarımlarından biri olarak kabul edilerek, Washington'da en çok görülen anıtlardan biri olmuştur. Mimari çalışmalarda mekânsal etkileşiminin güncel anlayışlarını zorlayarak önemli soruları gündeme getirmiştir.

Maya Lin (1959), heykel ve peyzaj sanatındaki çalışmaları ile tanınan Amerikalı bir sanatçı ve mimardır. Maya Lin, 1981 yılında, Washington'daki Vietnam Gazileri Anıtının tasarımı için halka açık düzenlenen bir yarışmayı kazanmıştır. Tasarımında Amerikan tarihinin en tartışmalı savaşlarından birinde her askerin kaybını sembolize etmek için toprakta "V" şeklinde dramatik bir katman açarak dünyada bir nevi "yara" yaratmıştır. Bu "yara" bir tarafının Lincoln Anıtı'na, diğer tarafının da Washington Anıtı'na doğru yönlenen kalın bir "V" şeklindeki granit duvar ile elde edilmiştir (Görsel 1).

Görsel 1. Maya Lin, 1981, Vietnam Gazileri Anıtı / Vietnam Veterans Memorial. Anıtı'nın V şeklindeki tasarımının havadan görünümü. Maya Lin Studio. Erişim: 30.10.2019 t.ly/izpM

Süslemelere yer verilmeyen bu "V" şeklindeki granit duvarlarda sans serif yazı tipi olan Optima sağ panellerde sağa düz, solda da sola yaslanmış bir şekilde kullanılmıştır. "V" şeklini alan duvar aynı zamanda açık bir kitap hissini yaratığı düşünülebilir. Geleneksel bir anıttın aksine kaybedilen kişilerin isimleri duvar üzerinde küçük sayılabilecek ölçekte kullanılarak bu his pekiştirilmiştir.

Vietnam Gazileri Anıtı, Etlin tarafından hem yokluğun hem de ölülerin mevcudiyetinin eşzamanlı deneyimine sahip olduğumuz bir yoksunluk alanı olarak tanımlanmıştır (1996, s. 172-180). Ochsner ise anıttı ilgi çekici bulur, çünkü doğrudan kişisel kayıplara ve savaşla ilgili acılara bağlanmaktadır (1997, s. 163-164). Bu bağlantıyı oluştururken kilit unsur açıkça ölen kişinin isminin kalıcı bir şekilde yazılmasıdır. Ochsner anıttın insan katılımı olmadan esasen eksik; insan etkileşimi ile ortaya çıkan soruları ele almadan da tam olarak anlaşılamaz olduğunu vurgulamaktadır (1997, s. 166).

Vietnam Gazileri Anıtı'nda, kaybedilenlerin isimler kronolojik olarak yer almaktadır. Duvar boyunca yürüdükçe, her bir yıl ortaya çıkmakta, egemen hale gelmekte ve sonra diğer yıl karşılanmaktadır. Bu anlamda, ziyaretçilerin duvar boyunca yürüyüşü, aynı anda, zaman içinde bir geçiş olarak tanımlanabilir. Ölü ve kayıp isimlerinin, ilk önce bilinmeyenlerin (diğer ziyaretçilerin) imgeleriyle ve sonra ziyaretçinin kendi imgesiyle olan görünüşünün eşzamanlılığı, kişilerarası bir bağlantı kurma ve anıyı bir bağlayıcı nesne yapma konusunda doğrudan ve etkileyicidir. Kayıp isimlerinin doğrudan ziyaretçilerin karşısında yazılı olması onları etkiler; yansıtıcı yüzey (granit duvar), ziyaretçilerin (kendi) imgelerini isimlerin üzerine getirmektedir. Ziyaretçiler kendi imgelerinin sadece isimlerin üzerine binmiş olduğunu görmez, kendilerini duvarın içinden bakarken görürler. Böylece, duvarın önündeki boşluk ile duvarın yüzeyinden görülen boşluk bağlanır, optik anlamda, bu bir sanal alan yaratmaktadır (Görsel 2).

Görsel 2. Maya Lin, 1981, Vietnam Gazileri Anıtı / Vietnam Veterans Memorial. Vietnam Gazileri Anıtı ziyaretçileri ve granit duvardan yansıyan imgeleri. Shutterstock. Erişim: 05.11.2019. t.ly/nCdK

Vietnam Gazileri Anıtı'nın belirli bir bakış acısı sunmak yerine, sert bir yansımayı kullandığı görülebilir. Kesin olarak görülemeyen bir çeşit yansıma, bir pencere, büyük bir belirsizlik derecesi sunarak ziyaretçilere neyi göremediklerini hayal etmeye teşvik etmektedir. Bu nedenle, anıtın deneyimi her birey için farklıdır. Anıt boyunca yürürken ziyaretçileri neyin yakaladığı tam olarak belli değildir. Diğer ziyaretçilerin yansımalarını mı görmektedirler, isimlerin gerçekliğinden mi etkilenirler, yoksa doğrudan duvarla yüzleşirken kendi yansımalarını mı görürler? Etkileşim süreci karmaşıktır. Duvarın boşluğa açılan bir pencere (yara) ve/veya açık bir kitap gibi olması ve parlak yüzeyi ziyaretçileri anıtla etkileşime girmeye davet etmektedir (Görsel 2).

Vietnam Gazileri Anıtı ziyaretçileri yeni bir görmeye teşvik etmektedir, önceden bilinçli (sembolik) bir öğrenme anlayış yerine anıt ile ziyaretçilerin kendi özgün etkileşiminden doğan bireysel algılayışa olanak verilmiştir. Anıtın dokunulabilir olması ise ikinci bir bağlantı sağlamaktadır. Bu tasarımın kaybedilen insanlar ile gündelik ziyaretçiler arasında bir pencere (yara) açarak, kaybedilen insanlar ile hem bağlantı hem de ayrılık deneyimi sunduğu söylenebilir.

Holocaust Anıtı

1999 yılının haziran ayında projesi onaylanan ve 2005 yılında tamamlanan Holocaust Anıtı Berlin'de Potsdamer Meydanı ile Brandenbrug Kapısı arasında yer almaktadır. Anıt Peter Eisenman tarafından tasarlanmıştır, ancak hiçbir yerde, katledilen Avrupa Yahudilerinin anısına olduğuna dair bir işaret yoktur. Anıt, resmi giriş veya çıkış olmayan açık bir alanda yer almaktadır. 2711 tane beton bloktan oluşan anı mekanının beton blokları geleneksel dokunulmaz, ulaşılmaz ve anıtsal duruşunun aksine ziyaretçilerin ve Berlin'lilerin üzerine oturabildiği, arasında gezinebildiği topoğrafik bir yerleştirmedir. Tasarımcısı Eisenman anıtı söyle ifade etmektedir; bu anıt bir sistem gibi görünen planlı bir gridi ve bu gridin zamanda çözülme potansiyelini ve kararsızlığını içselleştiren bir manifestodur (Arandelovic, 2018, s. 341). Peter Eisenman'ın bu tasarımı sokak içerisinde dengesiz bir arazi izlenimini veren bir sahne olarak görülebilir. Anıtta düzenli bir sistem abartılarak ve çoğaltılarak mekâna dikkat çekmektedir. Bu nedenle doğuştan bir rahatsız ediciliği olduğu düşünülebilir. Tasarım, katı bir yerleştirme sistemine sahip, uzunluğu 95 santimetre ve 2.375 metre arasında değişen yükseklikte 2711 adet beton bloktan oluşmaktadır. Tüm bloklar ziyaretçilerin arasında gezinmesine olanak sağlamak amacıyla birbirinden 95 santimetre aralıkla yerleştirilmiştir (Görsel 3 ve 4).

Görsel 3. Peter Eisenman, 2005, Holocaust Anıtı/ Holocaust-Mahnmal. Shutterstock. Erişim: 24.11. 2019. t.ly/7mYN

Görsel 4. Peter Eisenman, 2005, Holocaust Anıtı/ Holocaust-Mahnmal. Arandelovic, Biljana (2018). *Public Art and Urban Memorials in Berlin*. İsviçre: Springer, s. 345.

Geleneksel bir anıt veya anı mekânı tasarımda çoğunlukla bakılacak ve okunacak açıklamalar ve izlenilecek bir yol bulunmaktadır. Ancak bu anıt bunu yapmayı reddetmektedir. Neyin, nasıl, hatırlanacağını önermeyen sıra dışı bir anı mekanıdır. İncelemek ve okumak için doğrudan sunulan bilgiler yoktur, izleyicisini karşılaşmaz ve uğurlamaz. Bunun yerine, bireyi anıtın bileşenlerinin içinde hareket etmeye davet etmektedir. Ziyaretçiler anma mekânın bir parçası olarak işin içine girer, mekânın amacı ve anlamı her bir katılımcı ve/veya gözlemci onunla etkileşime girildiğinde tamamlanmaktadır. Böylelikle, her ziyaretçi ziyareti süresince anı mekânı ile yeni ve özgün bir ilişki kurmaktadır.

Ziyaretçiler, günün herhangi bir saatinde istedikleri yönden anı mekanına girebilirler. Ziyaretçiler alanın içinde kendi yollarını bulmaya davet edilerek bu süreçte geçmişi yeniden düşünmeleri sağlanmak istenmektedir. Ziyaretçiler derine doğru ilerledikçe, beton sütunlar yükselir ve kentin sesi gittikçe daha az duyulur. Böylelikle, anı mekânın içerisinde istedikleri doğrultularda hareket eden ve kendilerine özgün şekillerde mekânı deneyimleyen ziyaretçilerin, bu zaman aralığında soykırımın çaresizliğini anlamaları hedeflenmektedir (Görsel 5 ve 6). Bu bağlamda, geçmişin anıları ve tasviri yoktur sadece ziyaretçilerin kendilerine özgü ve yönlendirilmemiş etkileşimlerinden doğan bireysel tecrübeleri vardır. Schmeing bu durumu tanımlarken gözlemci tarafından taşınan herhangi bir hafıza biçiminin anıtın bir parçası haline geldiğini belirtir (2000, s. 62). Uzaktan bakıldığında bu anıttın alan genişliği, derinliği ve yüksekliğinin ziyaretçileri etkilediği düşünülebilir, bütün olarak ele alındığında bir mezarlığı andırdığı söylenebilir, bu nedenle tüm mekân soyut bir form almaktadır, böylelikle hafızalarda belirsizlik, izolasyon ve yakınlık kavramlarını çağrıştırmaktadır (Arandelovic, 2018, s. 342). Anıtın tasarımcısı mimar Peter Eisenman, açılış töreninde anıtın temel amacının "gelecek nesillerin kendi sonuçlarını çıkarmasına izin vermek" olduğunu söylemiştir (Davis ve Bowring, 2011, s. 382). Bir nevi ne düşüneceklerini yönlendirmek değil, düşünmelerini sağlamak olarak düşünülebilir. Tek bir girişi olmayan, merkezi olmayan, bitiş noktası olmayan ve açıklama yapmayarak farkındalık yaratan bu anıt, bugün bireysel yorumlama istemi olarak durmaktadır.

Görsel 5. Peter Eisenman, 2005, Holocaust Anıtı/ Holocaust-Mahnmal. Ziyaretçiler Holocaust Anıtını deneyimlerken. Shutterstock. Erişim: 02.12. 2019. t.ly/5yaa

Görsel 6. Peter Eisenman, 2005, Holocaust Anıtı/ Holocaust-Mahnmal. Ziyaretçiler Holocaust Anıtını deneyimlerken. Shutterstock. Erişim: 02.12.2019. t.ly/CoKb

Anıt alanının güneydoğu köşesinin altında bir bilgi merkezi bulunmaktadır. Bu merkez Dagmar von Wilcken tarafından tasarlanmıştır. Bu anıtı daha net anlamak için ziyaretçiler buraya uğrayabilirler. Bu merkezde, Yad Vashem'in oluşturduğu Yahudi Soykırımı'nda öldürülen tüm bilinen Yahudi isimlerinin yer aldığı bir veri bankası vardır. Ayrıca, Avrupa'daki on iki Yahudi ailenin fotoğraf öykülerini içeren bir Kader Odası'nın yanı sıra ziyaretçilere Almanya ve Avrupa'daki diğer anı mekanları hakkında bilgi veren bir alanda bulunmaktadır.

Soykırım, terör ve benzeri olaylar yaşamış uluslardaki yapılandırılmış anıt ve anma mekanlarında, heykeller, kafatasları, kemikler, giysiler gibi ortak eserler, çokça rastlamaktadır. Bu ve benzeri ortak ve geleneksel eserler, kültürel ve dilsel sınırları aşarak, hafızalarda insan benliğini, ölümün gerçekliği ve insan olmanın ne olduğu sorgulatmak üzere şüphesiz hayati önem taşıyan yerlerdir. Ancak bugün görüldüğü üzere, Holocaust Anıtı, bireysel bir yorumlama uygulamasına adanmış, yeni ve temsil üzerine dayanmayan, bir anıt eser nesli ile kendini gösterme yeteneğine sahip öncü bir eserdir.

11 Eylül (9/11 Ground Zero) Anıtı

2001 Eylül ayında, dünya bugüne kadar görmüş olduğu en büyük saldırılarından birine tanık olmuştur. Amerika New York'ta yer alan Dünya Ticaret Merkezi (ikiz Kuleler) daha önce benzeri görülmemiş bir saldırı ile yıkılmıştır. New York'un tam göbeğinde yer alan Dünya Ticaret Merkezinin (İkiz Kulelerin) yıkıntısının bir süre boş kalmasının ardından 2003 yılında bir yarışma ile anıt inşa edilmesine karar verilmiştir. Henüz bir yarışma fikri olmadan önce, yaşananları ifade etmek üzere bir mekân tasarlamaya başlayan Micheal Arad'ın tasarımı, 2003'te açılan yarışmaya başvuran 5201 tasarım önerisi arasından seçilmiştir.

Micheal Arad'ın tasarımında, yıkılan kulelerin zeminlerinin yer aldığı iki büyük boşlukta, iki büyük havuz yer almaktadır (Görsel 7). Havuzların sınırları kulelerin zemindeki sınırlarının izleridir (yer aldığı bölgedir). Havuzların zeminlerinde ayna kullanılarak, yukarıdan akan suyun sonsuzluğa akıyor hissi vermesi sağlanmıştır. Suyun havuzların kenarından ortaya akıp

gidişini izlemek ziyaretçide sonsuzluk ve ulaşılmazlık hissini uyandırmaktadır. Havuzların bulunduğu meydan günlük yaşamdan kopuk kalmaması için canlı bir yaşam alanı olarak tasarlanmıştır.

Görsel 7. Michael Arad, 2004, 11 Eylül Anıtı / 9/11 Ground Zero. 9/11 Anıtı ve anıta yer iki büyük havuzun yukarıdan görüntüsü. The New York Times. Erişim: 10.02.2020. t.ly/DhAH

11 Eylül saldırısında hayatını kaybedenlerin isimleri anıta yer verilmiştir (Görsel 8). Kaybedilen bireylerin isimleri alfabetik olarak değil yaşamlarını yansıtan bir şekilde düzenlenmiştir. Bir nevi, onların yaşam hikayesi anıta yansıtılmıştır. Bu tasarımla amaçlanan ikiz kulelerde çalışanların birbirlerine hangi ilişkilerle ve ne şekilde bağlı olduklarını yansıtabilmektedir. Bunu kurulan internet sitesi ile ölen kişilerin yakınlarından aldıkları veriler ile başarmıştır. 11 Eylül 2001 anısına yapılan anıtın tasarımcısı Arad tasarım konseptini söyle tanımlamaktadır; bizim tasarımımız o gün ölenleri anlamlı bir şekilde yerleştirmemize izin vermektedir; arkadaşlar arkadaşlarla, aileler ailelerle, dostlar dostlarla konumlandırılmıştır (Loss, 2011, s. 1).

Görsel 8. Michael Arad, 2004, 11 Eylül Anıtı / 9/11 Ground Zero. Anıt çevresi boyunca saldırılarda ölenlerin isimlerinin yazılmış olduğu bronz çerçeve.Travel Notes. Erişim: 10.02.2020. t.ly/WogV

Gün geçtikçe, kamusal alanların ve/veya yaşam alanlarının, farklı form ve mekânsal kurgular ile anma mekanlarına dönüştürüldükleri görülmektedir. Sanat ve tasarım ise, bu dönüşümde bazı değerleri, hisleri ve çağrışımları sunmakta kilit bir araç olmaktadır. Tüm bu eser ve yapıtlar, farklı disiplinlerden uzmanların birlikte çalıştığı bir işbirliği sürecinin sonucu

olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki, sanat ve tasarımın mekân ve çevre ile ilişkisinin güncel durumunu anlayabilmek çok disiplinli bir yapıyı çözümlemeyi gerektirmektedir. Bu nedenle, mekân ve ona ait tasarımlar, geçirdiği dönüşümler, detaylıca incelenmiş, araştırılmış ve bir değerlendirme yapılarak araştırma ve değerlendirme verilerinin ışığında, yazarında içerisinde yer aldığı karma disiplinlerde uzman bir ekip tarafından Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânı tasarlanarak 22 Şubat 2016 tarihinde Hacettepe Hastanesi içeresindeki konumuna inşa edilmiştir.

Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânı

Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânı, farklı disiplinlerden gelmekle birlikte, kentsel ve kamusal yaşam alanlarının tasarımına, bu mekanların beklenmedik ve şaşırtıcı şekillerde kullanıma ilgi duyan, alanlarında uzman Hacettepeli mimar, iç mimar ve grafik tasarımcıların oluşturduğu bir ekip [Prof. Dr. Meltem Yılmaz (mimar), Dr. Öğr. Üyesi Emre Demirel (iç mimar), Dr. Öğr. Üyesi Deniz Yeşim Taluğ (grafik tasarımcı), Arş. Gör. Emre Dedekargınoğlu (iç mimar), Arş. Gör. İsmail Bezci (iç mimar), Arş. Gör. Burak Kaleli (grafik tasarımcı)] tarafından tasarlanmıştır. Prof. Dr. İhsan Doğramacı mekanının oluşturulurken temel amaç; ziyaretçilerin yönlendirilmiş bir bilgilendirme ile karşılaşmalarındansa kendi hafızalarını yaratmalarına fırsat vermektir. Bu yaklaşımın örneklerine yakın dönemde rastlamak çok olasıdır ve önceki bölümde en çarpıcı örnekler sunulmaktadır.

Prof. Dr. İhsan Doğramacı anı mekanını oluşturulurken anı/anıt mekanlarının incelemelerinden, mimar, tasarımcı ve kamu görevlileri ile görüşmelerden, arşiv kayıtlarından, anı mekanlarının tasarımını ve kullanımını şekillendiren dokümanlar ve planlama politikalarından, bir yol haritası olarak yararlanılmıştır. Ayrıca, belirli anıtların kapsamlı örnek olay incelemeleri de dahil olmak üzere birçok disiplinde birikmiş anıtlar üzerinde zengin bir deneysel ve teorik çalışma grubu oluşturulmuş, toplanan veriler çalışma amaçları doğrultusunda incelenmiştir. Mekânın eski hali Görsel 9'da yer almaktadır.

Görsel 9. Hacettepe İhsan Doğramacı Çocuk Hastanesi'nin girişi henüz bir anı mekânı yokken (Kişisel Arşiv).

Tasarım ve geliştirme sürecinde alanında özgün eserler incelerken iki temel unsurun çağdaş anma mekanlarında öne çıktığına tanık olunmuştur. Bunlardan ilki ziyaretçilerin içerisine girebileceği ve dolaşabileceği, dokunmaya davet eden alanların yaratılmasıdır. Diğeri ise duyusal deneyimler yaratan çeşitli eylemler için fırsatların desteklenmesidir. Bunlar çağdaş anıtlarda ve anma mekanlarında rastlanan ve Prof. Dr. İhsan Doğramacı anı mekânın oluşturulmasının altında yatan temayı oluşturan niteliklerdir. Mekân birden fazla teknik, disiplin ve malzeme akışını bir araya getirmesi ile bünyesinde bulunan mimar, iç mimar, grafik tasarımcılar ve değerli doğramacı ailesinin katkısı ile şekillenmiştir. Bu anı mekânın hastane içerisine yer almasının şüphesiz temel nedeni hastanenin İhsan Doğramacı'nın varlığı ile kurulabildiği ve o günden beri kendisini ait belleğin zaten bu mekân içinde yer aldığıdır. Fakat buna ek olarak herkes için erişilebilirlik kaygısı İhsan Doğramacı Anı Mekânının giriş hölünde yer almasının başlıca nedenidir. Tasarım ekibi içerisinde yer alan Meltem Yılmaz (2018, s.4) her ülkenin vatandaşları için, engelliler de dahil olmak üzere, rahat, güvenli ve kullanımı keyifli ortamların sağlaması gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, hastanenin girişinde yer alan anı mekânı süreli veya süresiz engelleri bulunan vatandaşlar gözetilerek, onların da dolaşımına olanak sağlayacak arabirimler eklenerek ve uygun geniş alanlar yaratılarak tasarlanmıştır. Hastane içerisindeki bu alan ziyaretçilerin özgün deneyimi için açık planlı (kapısı olmayan) olarak tasarlanmıştır. Görsel 10 Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânın herhangi bir girişi ve çıkışı olmadığını göstermektedir.

Görsel 10. Prof. Dr. Meltem Yılmaz, Dr. Öğr. Üyesi Emre Demirel, Dr. Öğr. Üyesi Deniz Yeşim Taluğ, Arş. Gör. Emre Dedekargınoğlu, Arş. Gör. İsmail Bezci, Arş. Gör. Burak Kaleli, 2016, Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânı. Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânın açık planlı yapısı (Kişisel Arşiv).

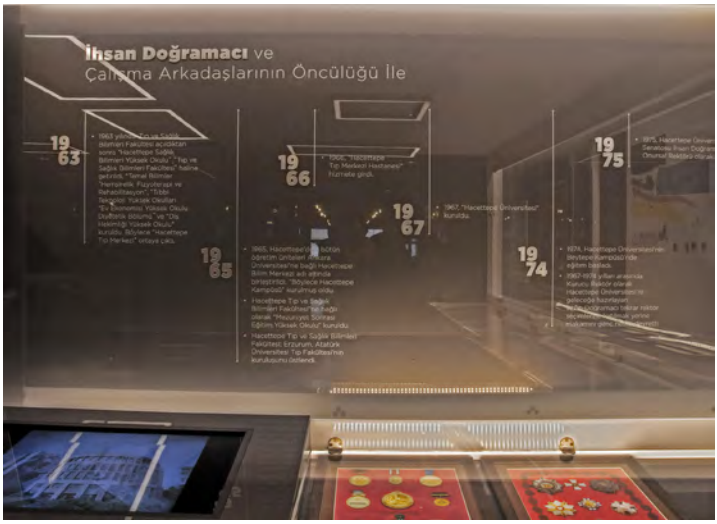
Mekân açısından bakıldığında bir anı mekânın hastane içerisinde yer almasının kendine özgü karmaşık bir durumu söz konusudur. Buna en önemli nedenlerinden birisi olarak hastane ziyaretçisinin yardıma muhtaç olma durumu olduğu söylenebilir. Bununla beraber, uzun bekleme saatleri, çoklu kayıt sistemleri, birçok birim ve çok sayıda çalışan diğer zorluklar olarak değerlendirilebilir. Tüm bu özellikleri ile huzursuzluk veren bir ortam olarak değerlendirilmesi muhtemel olan hastane de bir anma mekânı oluşturmak, farklı yaş ve cinsiyet gruplarından ziyaretçilere hitap etmek ve onların ilgisini çekmek, alışveriş, park, okul vb. mekanlara bir uygulama yapmaktan daha zor ve karmaşıktır. Fakat doğru tasarlanmış ve her vatandaşın erişimi sağlanmış bir mekân tüm olumsuzluklarının azaltılmasına yardımcı olabilir. Özellikle bu alanda yapılan çalışmalar (hastane ve mekân üzerine) mimar-

lar, iç mimarlar, tasarımcılar vb. için önemli sonuçları ortaya çıkarmıştır. King's Fund (Kral Fonu), İngiltere'de sağlık ve sağlık bakımı geliştirmek için çalışan bağımsız bir yardım kuruluşudur. Peter Dormer, Improving Hospital Design adlı yayınında King's Fund tarafından belirlenmiş, iyi bir hastane için dikkat edilmesi gereken kriterlerden söz etmektedir (1994, s. 1170). Kısaca bu kriterler, hastaneler konfor ve kişilik için çalışmalı, açıklayıcı bilgiler ve göstergeler ile donatılmalı, bekleme alanlarında oturma düzenlerine ve ışık elamanlarına dikkat edilmeli ve herkes için ulaşılabilir ve kullanılabilir olmalı olarak özetlenebilir. Bu kriterler ile verilmek istenen mesajın hastanelerin de herhangi bir kamusal/özel kurum gibi kimlik ve işlevsellik için çalışması gerekliliği olduğu söylenebilir.

Anı mekânı oluşturma sürecinde, yapının geçmişinin ele alınması önem taşır. Yapının topluma verdiği hizmet, kimlerin içerisinde yer aldığı, yapının belleği olarak o mekânda hali hazırda islenmiş durumdadır. Yapıların inşa edildikleri an ile başlayan ve kullanıldıkları sürece devam ettirdikleri kendilerine, bir başka deyişle o mekâna ait bellek gelişimlerinin olduğu düşünülebilir. Tüm bu veriler tasarımın biçimlenmesinde önemli rol almaktadır. Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânı Tasarımı buna bir örnek oluşturmaktadır. Proje 8 Temmuz 1958 yılında kurulmuş ve o tarihten beri hizmet veren çocuk hastanesini ve kurucusu Prof. Dr. İhsan Doğramacı'yı konu almaktadır (Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri. Erişim: 8.03.2020. t.ly/b8ju). Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânı tasarımcıları da esas olarak mekânın kurumsal kişiliğini ve belleğini tasarımın odağına almışlardır. Tasarımlarının bunu gölgelemesi yerine özellikle ortaya çıkarmasına özen göstermişlerdir. Mekânda yer alan görsel imgeler ve işlevsel donatılar, çok disiplinli tasarım ekibi ve Doğramacı Ailesi tarafından sunulmak istenen mekân kimliğini sağlamak üzere dikkat ve özenle ele alınmıştır. Öncelikle, Doğramacı ailesinin kişisel arşivi taranmış, Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın başarılarını ve hayatını en iyi şekilde tanımlayarak, hastanenin kuruluş hikayesini sunabilecek belgeler, ödüller, diplomalar, nişanlar ve madalyalar seçilmiş, bu belgelerin izleyiciye sunumunda ise grafik tasarım ve mimari disiplininden yararlanılmıştır. Özel sunum alanlar yaratılarak, uygun tipografik yerleşim ve aydınlatmalar kullanılmış, erişilebilirlik ön planda tutulmuştur. İletişimi güçlendirmek üzere, grafik yerleştirmeler, fotoğraflar, illüstrasyonlar ve Prof. Dr. İhsan Doğramacı konu alan çeşitli dillerde kitaplar ve video kayıtları da benzer şekilde ziyaretçilere sunulmaktadır (Görsel 11 ve 12). İletişimi ve etkileşimi sağlayan bu elemanların sunumunda kronolojik yerleştirme uygun görülmüştür. Bununla beraber, İhsan Doğramacı'nın girişimleri, fikirleri ve mücadeleleri konu alan ayrı bir duvar tasarlanmıştır. Bu duvarın tasarımı ve sunumunda da ziyaretçilerin en doğru ve kolay şekilde algılamasına özen gösterilmiş, uygun tasarım ve uygun malzeme ile yaratılarak alana yerleştirilmiştir (Görsel 12).

Görsel 11. Prof. Dr. Meltem Yılmaz, Dr. Öğr. Üyesi Emre Demirel, Dr. Öğr. Üyesi Deniz Yeşim Taluğ, Arş. Gör. Emre Dedekargınoğlu, Arş. Gör. İsmail Bezci, Arş. Gör. Burak Kaleli, 2016, Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânı. Mekân fotoğraf, illüstrasyon, tipografi ve görsel imgeler ile düzenlenmiştir (Kişisel Arşiv).

Görsel 12. Prof. Dr. Meltem Yılmaz, Dr. Öğr. Üyesi Emre Demirel, Dr. Öğr. Üyesi Deniz Yeşim Taluğ, Arş. Gör. Emre Dedekargınoğlu, Arş. Gör. İsmail Bezci, Arş. Gör. Burak Kaleli, 2016, Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânı. Mekânda yer alan tipografi ve görsel imgeler (Kişisel Arşiv).

Prof. Dr. İhsan Doğramacı ve Çocuk Hastanesi kimliğinin anı mekânına yansıtılmasında çok disiplinli ve çok boyutlu bir anlayış sergilenmiştir. Bu disiplinlerarası dayanışma kazandırdığı yeni deneyimler ile mekânın zenginleşmesini sağlamıştır. Böylelikle, anı mekânın amaçlarından olan Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın hayatını ve onun başarıları sergilemek, anmak, onun ekolünden gelen hastanenin öncü yaklaşımlarına tanıklık ederek hastalarda güven duygusu aşılamak hedefleri gerçekleştirilmiştir. Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânı tasarımı mevcut hastanenin içerisine, oranın bir parçasıymış gibi dahil edilmiştir. Bulunduğu Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hastanesi ziyaretçileri ile bir etkileşim alanı yaratmış yalın bir mekân karakteri sağlamıştır. Mekân hastane ziyaretçilerin kullanımına sunulmuştur. Etkileşim engelli vatandaşlar dahil her ziyaretçi ile sürekli devam etmektedir. Öyle ki, her ziyaretçisi ile yeniden şekillenmeyi ve kendini tamamlamayı sürdürmektedir. Mekân ziyaretçilerin keşfetmesi için farklı yollar oluşturmakta, baskın bir anlatıya zorlamadan onların yorumlarına bırakmaktadır.

Sonuç

Günümüzde anıt ve anma mekanlarının çok disiplinli yaklaşımlar ile, daha insancıl, ulaşılabilir, dokunulabilir, etkileşimli, kurgusal yapıları ileri düzeyde, insanı düşündüren, farklı bakış açıları kazandıran, kentsel dokunun bir parçası olarak günlük hayatın içerisinde yer alan, mekanlara dönüşmekte olduğu görülmektedir. Mekân ve beden ilişkisine deneyim odaklı bir perspektiften bakan çalışmaların sayısı artmakta, mekân ile etkileşim ise sunulan deneyim yolluyla sağlanmaktadır. Bu güncel ortam içerisinde tasarım, mimari ve sanat ürünlerinin bakan bir gözle beraber, deneyimleyen bedenler için tasarlandığı söylenebilir. İzleyici ve/veya kullanıcı gözlemleyerek değerlendiren yerine sürece katılan, yorumlayan hatta tamamlayan olmaktadır. Ziyaretçi ile hiç beklenmedik bir anda ve mekânda rastlantısal buluşmalar olanaklı kılınmaktadır. Görülmektedir ki, olanaklar artıkça anma mekanları ve ilgili tasarımlar daha da farklı biçimlere dönüşecektir. Bu doğrultuda kamusal ve kentsel alanlar, yoğun bir etkileşim gerçeklemesine araç olarak kullanılarak toplumsal bilincin güçlenmesinde temel oluşturabilir. Bu nedenle; kamusal ve kentsel yaşam alanlarının bireyler tarafından ne şekilde görüldüğü, bu alanlarda niçin bulundukları, neler yaptıkları ne tür etkileşimlere girdikleri, neyin bu etkileşimi sağladığı, mekân ve insan arasındaki etkileşimde değinilmesi gereken temel konular olarak ortaya çıkmaktadır. Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânı tüm bu konuları ele alarak ilgili soruları cevaplandırmış, güncel teknolojilerin ve teknikleri kullanmış, deneyimli uzman tasarım ekibi ve Doğramacı ailesi ile beraber oluşum sürecini tamamlayarak 2016 yılında başta hastane ziyaretçisi olmak üzere toplum ile buluşturulmuştur.

Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânında, mekanla kurulan ilişki, izleyiciyi mekânın geçmişinde gezintiye çıkartan bir kurgu ile tamamlanmıştır. Etkileşim, sunulan deneyim yolu ile sağlanmıştır. Deneyim her ziyaretçi için farklıdır çünkü çağdaş benzerlerinde olduğu gibi burada da bir yönlendirme, giriş ve çıkış alanı bulunmamakta, izleyiciye sunulan bir kesit onun yorumuna bırakılmaktadır. Ziyaretçilere geçmişin izleri sunularak, geçmiş ve gelecek

ile diyalog kurmalarına fırsat verilmiştir. Hatırlama deneyimine yardımcı bir araç olarak anma mekânı hastaneye konumlandırılarak gündelik hayatla ve Prof. Dr. Doğramacı'nın kimliği ile iç içe olması sağlanmıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi bu durum mütevazi bir anımsatma eylemi olarak adlandırılabilir. Bu yaklaşım, sadece hastanede her gün bulunan sağlık çalışanlarının ya da hastaların değil, hastane ile bir şekilde ilişki kurmuş olan herkesin anılarının yenilenmesini ve yapılanmasını destekler. Ziyaretçilere yeni bakış açısı ve anlayış kazandırabilecek bilgiler sağlayabilir ve stresli durumlarda insanların zihinlerini meşgul ederek onları ferahlatabilir. Böylelikle bu mekân, yeni bir keşif ve deneyim hissi uyandırmaktadır.

Binaların, kentsel ve kamusal alanların temel işlevi insanların kullanımına hizmet etmek olduğu için bu mekanlar üzerine tasarlanan yaklaşımların (anma mekânı gibi) başarılı olarak kendisini tamamlayabilmesi ancak insanların (kullanıcıların) katılımıyla gerçekleşebilir. Bu süreçte temel amaç, izleyici ve katılımcıları tasarlanan mekânın parçası haline getirerek içinde bulunduğu ortamı ve sunulan bilgileri, farklı bir perspektiften tekrar değerlendirmesi sağlamak olmalıdır. Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânı da kendi hedefleri doğrultusunda, toplumla etkileşim sürecine girerek onlara geçmişi hatırlatarak gelecekte yapılabilecekler için ufuklar oluşturmakta, bir başka değişle geçmişi düşündürerek, geleceğin ise yeniden düzenlemesine yardımcı olabilecek bir görsel bir sunum yapmaktadır. Hastane ziyaretçileri için kritik bilinci teşvik etmekte, dönüştürücü uygulamaları ile ortamı algılama ve ona katılma olasılığını artırmaktadır. Genel bir bakış acısıyla değerlendirilecek olunursa; insan ve mekân ilişkisinin bugün eriştiği düzeyi anlayabilmek için; disiplinlerarası çalışmanın sağladığı kazanımlar algılanabilmeli, farklı bakış açılarının yarattığı zenginlik kavranabilmeli ve tasarım sürecinin tüm bileşenlerinin yeni koşullara uyumları görülebilmelidir. Tüm bu süreçleri üretiminin önemli bir parçası olarak gören Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânı gelecekteki anı mekânı tasarımlarına, yönetim stratejilerini ve planlama politikalarını geliştirmek için bir örnek olarak, alana katkıda bulunmaktadır. Prof. Dr. İhsan Doğramacı Anı Mekânı her gün yeni ziyaretçilerini beklemektedir.

Kaynakça

Arandelovic, Biljana. (2018). *Public Art and Urban Memorials in Berlin.* İsviçre: Springer.

Bergson, Henri. (2007). *Madde ve Bellek.* (I. Ergüden, Çev.) Ankara: Dost Yayınevi.

Bonder, Julian. (2009). On Memory, Trauma, Public Space, Monuments, And Memorials. *Places*, 21(1), s. 62-69.

Boyer, M. Christine. (1994). *The City Of Collective Memory: Its Historical Imagery And Architectural Entertainments.* İngiltere (Cambridge): MIT Press.

Davis, S., Bowring, J. (2011). Connecting with tragedy through landscapes of memory: memorial design, tourism, and the post-genocide memoryscapes of Cambodia, Rwanda, and Germany. Memory Connection Journal, 1(1), s. 377-391

Dormer, Peter. (1994). Improving Hospital Design. *theBMJ*, 309(6962), s. 1170-1171.

Erbaş Gürler, E., Özer, B. (2013). The Effects of Public Memorials on Social Memory and Urban Identity. *Procedia-Social and Behavioral Sciences,* 82, s. 858-863.

Etlin, Richard. A. (1996). *Symbolic space: French enlightenment architecture and its legacy.* Amerika: University of Chicago Press.

Halbwachs, Maurice. (1992). *On Collective Memory.* Amerika: University of Chicago Press.

Halbwachs, Maurice. (2017). *Kolektif Hafıza.* (B. Barış, Çev.). İstanbul: Heretik.

Huyssen, Andreas. (1995). *Twilight Memories, Making Time in a Culture of Amnesia.* New York ve Londra: Routledge.

Karamustafa, Sadık. (2003). *21. Yüzyıl Türkiye'sinde Görsel İletişim Tasarımı Eğitimi.* (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Kutlu, Rana. (2015). Tasarımda Disiplinlerarası Yaklaşım-Mekan Ve Grafik Tasarım İlişkisi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC,* 5(3), s. 40-51.

Musil, Robert. (1998), *Monuments.* (B. Pike, ed.). New York: Continuum Press.

Nora, Pierre. (1996). *Realms of Memory: Rethinking The French Past.* Amerika: Columbia University Press.

Ochsner, Jeffrey. Karl. (1997). A Space of Loss: The Vietnam Veterans Memorial. *Journal of Architectural Education,* 50(3), s. 156-171.

Poulin, Richard. (2012). *Graphic Design And Architecture, A 20th Century History: a guide to type, image, symbol, and visual storytelling in the modern world.* Amerika: Rockport Publishers.

Riegl, Alois. (1982). The Modern Cult Of Monuments: Its Character And Its Origin. *Oppositions,* (25), s. 20-51.

Rossi, Aldo. (2006). *Şehrin Mimarisi.* (N. Gürbilek, Çev.). İstanbul: Kanat Kitap.

Schmeing, Astrid. (2000). Eisenman's Design For The Berlin Holocaust Memorial A Modern Statement? *Architectural design,* (147), s. 60-65.

Schudson, Michael (2007). Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri. *Cogito,* 50, s. 179-199.

Stevens, Q., Franck, K. A. (2015). *Memorials as Spaces of Engagement: Design, Use and Meaning.* New York ve Londra: Routledge.

Till, Karen. E. (1999). Staging The Past: Landscape Designs, Cultural Identity and Erinnerungspolitik at Berlin's Neue Wache. *Ecumene*, 6(3), s. 251-283.

Yilmaz, M. (2018). Public space and accessibility. *ICONARP International Journal Of Architecture&Planning, (ESCI), ISSN 2147-9380,* (6), s. 1-14.

İnternet Kaynakçası

Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri. Erişim: 8.03.2020. http://www.hastane.hacettepe.edu.tr/hacettepe-ihsan-dogramaci-cocuk-hastanesi_48.html

Loss, Ted. (2011). Architect and 9/11 Memorial Both Evolved Over the Years. *The New York Times,* s.1. Erişim: 10.02.2020. https://www.nytimes.com/2011/09/04/arts/design/how-the-911-memorial-changed-its-architect-michael-arad.html

Maya Lin Studio. Erişim: 30.10.2019. https://www.biography.com/news/maya-lin-vietnam-veterans-memorial.

Shutterstock. Erişim: 05.11.2019. https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/remembering-58256-names-fallen-inscribed-on-31786984

Shutterstock. Erişim: 24.11.2019. https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/jewish-memorial-berlin-germany-160945199

Shutterstock. Erişim: 02.12.2019. https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/berlin-germany-may-2019-memorial-murdered-1418804846

Shutterstock. Erişim: 02.12.2019. https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/berlin-germany-june-14-2018-people-1442571890

The New York Times. Erişim: 10.02.2020. https://www.nytimes.com/2011/09/04/arts/design/how-the-911-memorial-changed-its-architect-michael-arad.html

Travel Notes. Erişim: 10.02.2020. http://ttnotes.com/new-york-city-cultural-walking-tours.html